

Aday Öğretmenlerin Değerler Eğitimine İlişkin Görüşleri

Fehmi DEMİR¹

Özet

Bu araştırmanın amacı, aday öğretmenlerin öğrencilerin değer kazanım sürecindeki rollerine ilişkin görüşlerini tespit etmektir. Araştırma, nitel araştırma desenlerinden durum çalışması olarak tasarlanmış olup 2016–2017 eğitim–öğretim yılında, Batman ili Gercüş ilçesinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubu, farklı okul ve branşlarda çalışan 50 aday öğretmenden oluşmaktadır. Veri toplama aracı olarak görüşme formu kullanılmıştır. Araştırma verileri, görüşme formu aracılığı ile elde edilmiştir. Elde edilen veriler, içerik analizi ile analiz edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, aday öğretmenlerin öğrencinin değer kazanım sürecinde en çok “saygı, sevgi, dürüstlük, doğruluk, hoşgörü ve sorumluluk” olmak üzere 46 değer üzerinde durduğu ortaya çıkmıştır. Aday öğretmenlerin, öğrencilere değerleri “değer açıklama, değer aktarma, değer analizi, eylem ve gözlem yoluyla öğrenme ve örtük öğrenme” yaklaşımları ile kazandırdığı tespit edilmiştir. Aday öğretmenlerin, öğrencilerin değer kazanım sürecinde “çevresel imkânlar”, “öğrenci çabası” ve “öğretmen çabasına” ihtiyaç duydukları ve öğrencilerin değer kazanım durumunu tespit ederken “değeri ifade etme”, “eylemleri gözleme” ve “paydaş görüşleri”ne başvurdukları ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Değerler, değerler eğitimi, aday öğretmen.

The Opinions of the Novice Candidate Teachers on The Values Education

Abstract

The aim of this study is to determine the opinions of novice teacher about the role of teachers in the value gaining process of students. The research was designed as a case study from qualitative research designs. The research was conducted in Gercüş district of Batman province in 2016–2017 academic year. The study group consisted of 50 novice teachers working in different schools and branches. Interview form was used as data collection tool. The research data were obtained via interview form. The data were analyzed with content analysis. According to the results of the research, it was found out that the novice teachers emphasized 46 values and “respect, love, honesty, truth, tolerance and responsibility” are mostly mentioned values in the student’s value gaining process. It was determined that novice teachers made values to students with “value clarification, value inculcation, value analysis, learning through action and observation and implicit learning” approaches. It has been revealed that novice teachers need “environmental opportunities”, “student effort” and “teacher effort” in the students’ value gaining process and novice teachers determined the students’ appreciation by “expressing value”, “observing their actions” and referring to “stakeholder views”.

Keywords: Values, value education, novice teacher.

¹ Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, demirfehmi72@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4111-0700

Received: 06.07.2019, Accepted: 21.07.2019

GİRİŞ

İnsan hayatının önemli bir dönemini oluşturan okul yılları bilgi, beceri, değer ve davranış kazanma açısından sonraki yıllara göre daha elverişlidir. Bu dönemde öğrenciler, bir yandan bireysel kimliklerini kazanırken diğer yandan yaşadıkları topluma etkin bir birey olarak katılarak toplumsal kimliklerini inşa ederler. Kişilik inşa sürecinde değerler önemli bir yere sahiptir. Değer kazanımı, kişilik gelişimi ile toplumsal birlikteliğin yanı sıra akademik başarıya da olumlu katkısı bulunmaktadır. Bu sebeple okulda değerlerin kazandırılması, üzerinde durulması gereken bir konudur.

Değer, hangi davranışın iyi veya istenilir olduğuna karar veren standartları, davranışlara rehberlik eden ilkeleri ve temel inançları ifade etmektedir (Halstead and Taylor, 2000). Bir şeyin sahip olduğu niteliğe değer denildiği gibi; arzulanan, kişiye rehberlik eden ve kişinin hayatında önemli olan amaçlar da değerdir. Toplumsal olarak değerler, en iyi en doğru ve en faydalı olduğu kabul edilen genelleştirilmiş davranış ilkeleridir. Bu ilkeler, ideal davranış biçimleri veya hayat amaçları hakkındaki inançlarımıza ve davranışlarımıza yön verirler (Aydın ve Gürler, 2013). “Değerler, toplum üyeleri için nelerin kabul edilebilir, nelerin kabul edilmez olduğunu, nasıl düşünülüp nasıl hissetmeleri ve nasıl davranmaları gerektiğini belirlerler” (Çınar, 2013, s.194). Kişisel kimliğimizin şekillenmesinde ve karar verme sürecinde bize yol gösteren değerler, eğitim kurumlarında öğrencilere kazandırılması gereken kazanımlar arasında yer almaktadır. Değerlerin öğrencilere kazandırılma süreci de değerler eğitimi olarak tanımlanmaktadır (Demircioğlu ve Demircioğlu, 2014).

Değerler, öğrenilebilir ve öğretilir niteliktedir. Bireyin değerler dünyası, başta aile olmak üzere eğitim kurumları aracılığıyla oluşturulmaktadır. Çünkü birey doğuştan neyin iyi neyin kötü, neyin doğru neyin yanlış olduğunu bilemez (Elkatmış, 2009). Eğitim kurumları bilgi, beceri, tutum ve değerleri yeni kuşaklara aktararak onlara yardım etmeye çalışırlar. Bu çerçevede değerler eğitiminin iki hedefi bulunmaktadır: Birincisi bütün insanların daha karakterli bir hayat sürmesini ve hayatından memnun olmasını sağlamaktır. İkincisi de toplumun iyiliğine katkıda bulunmaktır (Akbaş, 2014).

Okulların görevlerinden biri, okul programında açık olarak belirtilen veya belirtilmeyen değerleri öğretmek, öğrencileri, belirlenen kurallar doğrultusunda disipline etmek, onların ahlaki gelişimine katkıda bulunmak ve karakterlerini olumlu yönde etkilemektir (Akbaş, 2008). Özellikle değerlerin eğitimi konusunda aileden sonra okullara görev düşmektedir (Ulusoy ve Arslan, 2014). Okul, insanın değer gelişiminde önemli bir yere sahiptir. Hatta okul; hoşgörü, sevgi, saygı, dürüstlük, yardımseverlik, adil olma, sorumluluk gibi bazı değerlerin öğrenilmesinde aileden bile daha fazla önemlidir (Ulusoy ve Dilmaç, 2015). Çünkü içinde

bulduğumuz çağda çocukların aileden ve toplumdan doğal yollarla eğitimlerini alma imkânları ortadan kalkmıştır. Çocukların bu eğitim ihtiyacı konusunda ortaya çıkan açığın, resmi eğitim kurumları aracılığıyla karşılanması yoluna gidilmektedir (Yılmaz, 2013). Bu bağlamda, değerlerin bireylere sistematik bir şekilde, formal eğitim aracılığıyla kazandırılması ihtiyacı doğmuştur (Uzunkol, 2014). Bu ihtiyacın karşılanması noktasında okullara ve okullarda görev yapan öğretmenlere büyük görevler düşmektedir (Yazar, 2014).

Toplumun eğitim öğretimle ilgili beklentilerini yerine getirme görevi öncelikle öğretmenlerindir. Toplumun eğitimle ilgili beklentilerinden biri de öğrenciye değer kazandırmaktır. “Öğretmenler konularından dolayı, öğrencilerinin değer eğitimleri ile ilgili olumlu kararlar verebilmeleri için onlara yardım etmede elverişli bir duruma sahiptir. Ancak öğretmenin kendisinde öğretim faaliyetlerinde uygulanması istenilen değerler yoksa ya da bu değerlerin öğrencilere nasıl kazandırılacağını bilmiyorsa; öğretmen değerler eğitimi alanında, öğrencilere iyi bir model değil, tam aksine öğrencilerde bulunan mevcut değerlerin bile körelmesine ve hatta ortadan kalkmasına sebep olabilecek kötü bir model olabilir” (Yazıcı, 2006, s.508). Bu açıdan hizmet öncesi eğitimlerini tamamlayan öğretmenlerin değerler eğitimine ilişkin bilgisi ve öğrencilere örnek olması önem arz etmektedir. Öğretmenlerin değerler eğitimine ilişkin eğitim almış olmasının; değerler eğitimi ile ilgili bilgi ve yöntem-yaklaşım bilgisine sahip olmasının, öğrencinin değer kazanım sürecine olumlu katkı sağlaması beklenmektedir. Bu çerçevede araştırmada, aday öğretmenlerin öğrencilerin değer kazanım sürecindeki rollerine ilişkin görüşlerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Mesleğe yeni başlayan öğretmenlerin değerler eğitimi ile ilişkin görüşlerinin belirlenmesinin, aday öğretmenlerin öğrenciye değer kazandırma durumunu; aday öğretmenlerin hizmet öncesi eğitiminde değerler eğitimi ihtiyacı olup olmadığını ve aday öğretmenlerin, değerler eğitiminde sistemli bir yaklaşım izleyip izlemediklerini ortaya koyma yönlerinden yararlı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca araştırma sonuçlarının, değerler eğitimi programları, öğretmen yetiştirme sistemimiz ve öğretmen yetiştirme politikalarımızın geliştirilmesi için veri sağlaması umulmaktadır. Bu kapsamda elde edilen veriler ışığında hizmet öncesi öğretmen eğitimi ve değerler eğitimi alanına katkı sağlayabilecek yorum ve önerilerde bulunulmuştur. Bu kapsamda aşağıdaki alt soruların cevaplanması hedeflenmiştir.

- Aday öğretmenler, öğrencinin değer kazanım sürecinde hangi değerler üzerinde durmaktadır?
- Aday öğretmenler, öğrencilere değerleri nasıl kazandırmaktadır?
- Aday öğretmenler, öğrencilerin değer kazanımında neye ihtiyaç duymaktadır?
- Aday öğretmenler, öğrencilerin değer kazanımını nasıl tespit etmektedir?

YÖNTEM

Bu çalışma, nitel bir araştırma olarak tasarlanmıştır. "Nitel araştırmalarda amaç, insan davranışını, içinde bulunduğu ortam içinde ve çok yönlü olarak anlamaya çalışmaktır" (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 41). Nitel sözcüğü belli ortak özelliklerin paylaşılması ile ortaya çıkan yaklaşımları vurgulamaktadır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2011). Nitel araştırma; doğal ortama duyarlı olma, bütüncül bir yaklaşım izleme, algıları ortaya koymasına imkân verme, nitel verilerle tümevarımcı analizi gerçekleştirme ve araştırma deseninde esneklik olması gibi temel özellikleri taşımaktadır (Demirli, 2007; Büyüköztürk vd., 2011 ve Creswell, 2013). Nitel araştırmada özellikle üzerinde durulan üç aşama bulunmaktadır: Birinci aşamada araştırmaya temel olacak kuramsal çerçeve oluşturulur, ikincisi aşamada araştırmacı sistematik, yapılabılır ve esnek bir araştırma deseni oluşturur ve son aşamada da araştırmacı, araştırma bulgularını okuyucunun anlayabileceği şekilde tutarlı ve anlamlı bir doküman haline getirerek okuyucuya sunar (Balcı, 2015).

Araştırmada nitel araştırma desenlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Durum çalışması, bir varlığın mekâna ve zamana bağlı tanımlandığı ve özelleştirildiği araştırmadır. Durum çalışmalarının temel amacı bir durum hakkında detaylı betimlemeler yapmak ve o durumu var olduğu şekliyle anlamaktır (Büyüköztürk vd., 2011). Yıldırım ve Şimşek'e (2013, s.317) göre durum çalışması yapılırken izlenebilecek belli başlı aşamalar araştırma sorularının geliştirilmesi, analiz biriminin saptanması, çalışılacak durumun belirlenmesi, araştırmaya katılacak bireylerin seçimi, verilerin toplanması ve toplanan verilerin alt problemlerle ilişkilendirilmesi, verilerin analiz edilmesi ve yorumlanması ile durum çalışmasının raporlaştırılması olarak belirlenmiştir. Araştırmada bu basamaklar takip edilmiştir. Veriler toplanırken araştırma grubu öğretmenleri, her grupta beş veya altı öğretmen olacak şekilde gruplandırılmıştır. Öğretmenlerden araştırma sorularını grup olarak cevaplamaları istenmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırma evreni, 2016–2017 eğitim-öğretim yılında, Batman ili Gercüş ilçesi ve köylerinde görev yapan sözleşmeli aday öğretmenlerdir. Araştırmanın yapıldığı tarih itibarıyla 50 sözleşmeli aday öğretmen görev yapmaktaydı. Araştırmada tüm evrene ulaşıldığından dolayı örneklem alma yoluna gidilmemiştir. Bundan dolayı araştırmanın çalışma grubunu farklı branş ve okullarda çalışan 50 aday öğretmen oluşturmaktadır. Aday öğretmenlerin cinsiyet, alan (brans), görev yeri ve eğitim kademesi değişkenlerine göre dağılımları ve bu değişkenlere ilişkin bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Öğretmenlerin Kişisel Durumlarına İlişkin Bilgiler

	n	%
Kadın	28	56.00
Erkek	22	44.00
Köy	33	66.00
İlçe Merkezi	17	34.00
İlkokul	20	40.00
Ortaokul	14	28.00
Ortaöğretim	16	32.00

Tablo 1'de görüldüğü gibi araştırmaya 50 öğretmen katılmıştır. Araştırmaya katılan aday öğretmenlerin 28'i (% 56.00) kadın iken 22'si (% 44.00) erkektir. Bu öğretmenlerin 33'ü (% 66.00) köyde çalışırken 17'si (% 34.00) de ilçe merkezinde çalışmaktadır. Ayrıca araştırmaya katılan aday öğretmenlerin 20'si (% 40.00) ilkokulda, 14'ü (% 28.00) ortaokulda ve 16'sı (% 32.00) da ortaöğretim kurumlarında görev yapmaktadır.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada verilerin toplanmasında araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formunun geliştirilmesi sürecinde alan uzmanı iki doktor öğretim üyesinin görüşüne başvurulmuştur. Görüşler doğrultusunda görüşme formunda düzeltmeler yapılarak görüşme formuna son şekli verilmiştir. Veri toplama aracının geçerlik ve güvenilirliği için literatür önerilerine bakılmıştır. Ayrıca aday öğretmenlerin katılımı teyit edilmiştir. Veri toplama aracı, iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde katılımcıların cinsiyet, alan, görev yeri ve eğitim kademesi değişkenlerine ilişkin sorular sorulmuştur. İkinci bölümde ise dört tane açık uçlu soru sorulmuştur.

Verilerin Analizi

Çalışmada, verilerin analizinde içerik analizinden yararlanılmıştır. İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Bunun için toplanan veriler önce kavramsallaştırılır, daha sonra ortaya çıkan kavramlara göre mantıklı bir biçimde düzenlenir ve son olarak bu düzenlemeye göre veriyi açıklayan temalar saptanır (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s.259). Yarı Yapılandırılmış Görüşme formları ile elde edilen öğretmen görüşleri dört aşamada analiz edilmiştir. Öncelikle veriler kodlanmıştır. Sonra bu kodların altında toplandığı temalar (kategori) bulunmuştur. Daha sonra veriler, temalara göre düzenlenmiştir. Son aşamada ise ulaşılan bulgular yorumlanıp sonuçlar çıkarılmıştır.

Sayısallaştırma, içerik analizinin önemli özelliklerinden biridir. İçerik analizi sonucunda elde edilen verilerin yorumlanmasında genellikle frekans ve yüzde kullanılır (Büyüköztürk vd., 2011, s.272). Bu

araştırmada da temaların altında toplanan kodların frekansı kullanılarak sayısallaştırma yoluna gidilmiştir. Her alt soruda kod, tema ve frekans dağılımı ilişkisi tablo şeklinde sunulmuştur. Görüşlere yer verilirken kodlamaya başvurulmuştur. Kodlamada harf aday öğretmen grubunu rakam da grup numarasını ifade etmektedir. Örneğin G1, birinci grup aday öğretmenleri belirtmektedir.

BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın alt soruları çerçevesinde aday öğretmenlerden elde edilen veriler analiz edilmiş ve tablolar halinde sunulmuştur. Ayrıca aday öğretmen gruplarının görüşlerinden örnekler sunulmuştur. Aday öğretmen gruplarından elde edilen verilere göre aday öğretmenlerin öğrencinin değer kazanım sürecinde üzerinde durduğu değerler ve bu değerlerin frekans dağılımı Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Değer Kazanım Sürecinde Aday Öğretmenlerin Üzerinde Durduğu Değerler

Değer	f	Değer	f
Adalet	3	Mahremiyet	
Ahlak	3	Maneviyat	2
Ahlaki ve milli değerler		Merhamet	4
Alçakgönüllülük	3	Misafirperverlik	3
Anlayış	2	Özdenetim	
Çalışkanlık		Özgüven	2
Demokratik olma		Özveri	
Doğruluk	6	Paylaşma	2
Dua ve ibadet		Sabır	4
Dürüstlük	8	Samimiyet	3
Edep	2	Saygı	9
Empati	4	Sempati	
Erdemli olmak	2	Sevgi	8
Fedakârlık	2	Sorumluluk	6
Gıybetten uzaklaşma		Sosyalleşme	
Güler yüzlülük		Şefkatli olmak	
Güven	2	Temizlik	4
Hoşgörü	6	Terbiye	
İçtenlik		Tutarlılık	4
İşbirliği		Vatanseverlik	5
Kanaatkârlık	2	Vefakârlık	2
Karşılıksız iyilik yapma		Yardımlaşma	2
Kul hakkı gözetme		Yardımsızlık	3

Tablo 2’de görüldüğü gibi, aday öğretmenlerin öğrencinin değer kazanım sürecinde 46 değer üzerinde durduğu bulunmuştur. Aday öğretmen görüşlerinin frekans dağılımına bakıldığında aday öğretmenlerin, öğrencinin değer kazanım sürecinde en çok üzerinde durduğu değerlerler sırasıyla “saygı, sevgi, dürüstlük, doğruluk, hoşgörü ve sorumluluk” olarak ortaya çıkmıştır. Bu değerler, aynı zamanda eğitim programında öğrencinin kazanması hedeflenen değerlerdir. Bu açıdan aday öğretmenlerin üzerinde durduğu değerler ile programın hedeflediği değerler örtüşmüştür. Tablo 2’de görüldüğü gibi aday

öğretmenlerin tümü, öğrencinin değer kazanım sürecinde “saygı” değeri üzerinde durduğunu belirtmiştir. Saygı değerini sekiz grupla “sevgi” ve “dürüstlük” değeri takip etmiştir. Bunları da “doğruluk”, “hoşgörü” ve “sorumluluk” değerleri takip etmiştir.

Aday öğretmen görüşlerine göre, aday öğretmenlerin öğrencinin değer kazanım sürecinde üzerinde durduğu değerlerden frekansı en düşük olanlar “ahlaki ve milli değerler, çalışkanlık, demokratik olma, dua ve ibadet, gıybetten uzaklaşma, güler yüzlülük, içtenlik, işbirliği, kul hakkı gözetme, mahremiyet, özdenetim, özveri, sempati, sosyalleşme, şefkatli olma ve terbiye” olarak tespit edilmiştir. Bu değerlere bakıldığında aday öğretmenlerin kişisel nitelikler ile değerleri karıştırdığı söylenebilir. Bu açıdan aday öğretmenlerin programın hedeflediği değerleri öğrenmesi yararlı olabilir. Aday öğretmenlerin üzerinde durduğu değerler, “evrensel değerler” ile “milli ve manevi değerler” olmak üzere iki tema altında toplanmıştır. Ancak bazı değerlerin ortak olduğu iki kategoriye de yerleştirilmelerinin mümkün olduğu görülmüştür. Örneğin saygı değeri, gerçeğe saygı olarak ele alındığında evrensel değer iken, bayrağa saygı olarak değerlendirildiğinde millî değer ve büyüklere saygı olarak ele alındığında manevi bir değer olarak değerlendirilebilir. Aşağıda, aday öğretmenlerin üzerinde durduğu değerlerle ilgili olarak aday öğretmen gruplarından elde edilen cevaplardan üç tanesi sunulmuştur:

G1: “Büyüklerimize saygı, küçüklerimize sevgi, ahlaki ve millî değerler, dürüstlük, emeğe saygı, vatan sevgisi, kul hakkı gözetimi, gıybetten uzaklaşma, karşılıksız iyilik yapma, çevre temizliği, empati (kendisini başkasının yerine koyma), hoşgörü gibi değerler öğretilmelidir.”

G2: “Sevgi (canlı ve cansız, maddi ve manevi varlıklar), saygı, dürüstlük, doğruluk, çalışkanlık, adalet, vatanseverlik, samimiyet, merhamet, yardımseverlik, vefakârlık, fedakârlık, misafirperverlik, paylaşımcılık, alçakgönüllülük.”

G3: “Doğruluk ve dürüstlük, saygı ve sevgi, sorumluluk, fedakârlık, sabır, anlayış, vatanseverlik, ahlak ve maneviyat, merhamet, erdemli birey, mahremiyet, paylaşma, sosyalleşme, samimiyet, özveri, özgüven, empati, sempati, yardımseverlik.”

Aday öğretmen gruplarından elde edilen verilere göre, aday öğretmenlerin öğrencilere değerleri nasıl kazandırıldığına ilişkin görüşleri beş tema altında toplanmıştır. Elde edilen temalar, “değer açıklama, değer aktarma, değer analizi, eylem ve gözlem yoluyla öğrenme ile örtük öğrenme” olarak adlandırılmıştır. Aday öğretmen gruplarından elde edilen verilere göre, aday öğretmenlerin öğrencilere değerleri nasıl kazandırıldığına ilişkin ifade ettiği kavramlar ve bu kavramların frekans dağılımı Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3. Değer Kazanım Sürecinde Aday Öğretmenlerin Öğrenciye Değer Kazandırma Yaklaşımları

Tema	Kod	f
Değer Açıklama	Empati yapmayı öğretmek	
	İşbirlikli gruplar oluşturarak	
	Ödül ve ceza ile	
Değer Aktarma	Paydaşlarla işbirliği içinde	
	Aile ile işbirliği yaparak	3
	Aynı konuyu olumlu ve olumsuz canlandırma (drama)	2
	Film ve videolarla	
	Hikâye ve menkıbelerle	
	İstendik davranışları	2
	pekiştirerek	
	Kıssadan hisselerle	
	Kitap okuyarak	
	Okul aile birliğini sağlayarak	2
Değer Analizi	Olumlu olumsuz davranışları karşılaştırarak	
	Örnek olaylarla	
	Örnek öğrenci profilini oluşturarak	
	Örnek uygulamadan yararlanarak	
	Sınıfa görseller asarak	4
	Soyut kavramları somutlaştırarak	
	Veli ziyaretleri	
Eylem ve Gözlem yoluyla	Yaşanan olumsuz durumlarda davranışı çözümleyerek	
	Doğru davranan öğrencileri ödüllendirerek	
	Oyun yoluyla	
Örtük Öğrenmeyle	Öğretmenin tutarlı ve kararlı olmasıyla	
	Rol model, örnek olarak	9
	Yaparak yaşatarak/yaşayarak	6
Örtük Öğrenmeyle	Doğru yer zamanda öğrenciye hissettirerek	
	Gizil öğrenme ile	
	Hoşgörüsüyle	
	Kötü davranışları görmezden gelerek	
	Olumlu bağlılık duygusu oluşturarak	
Sınıf/ders içi etkinliklerle	2	
Sosyal etkinliklerle		

Tablo 3'te görüldüğü gibi aday öğretmenlerin öğrencilere değerleri nasıl kazandırdığına ilişkin görüşleri beş tema altında toplanmıştır. Aday öğretmen gruplarının verdiği cevaplardan elde edilen kodların frekans dağılımına göre aday öğretmenlerin; öğrencilere değerleri, eylem ve gözlem yoluyla, değerleri telkin ederek, değerleri açıklayıp belirginleştirerek ve örtük bir yaklaşımla kazandırdıkları tespit edilmiştir. “Değer analizi” yaklaşımını ise sadece bir gruptaki öğretmenlerin ifade ettiği ortaya çıkmıştır. Aday öğretmen görüşlerine

göre, bütün aday öğretmenler değerlerin kazandırılmasında “eylem ve gözlem yoluyla öğrenme” yaklaşımını tercih ettiğini ve değerlerin öğrencilere kazandırılması sürecinde öğrencilere “rol model/örnek olmak” gerektiğini ifade etmiştir. Bunun yanında altı gruptaki aday öğretmenler, değerleri öğrencilere “yaparak yaşayarak” kazandırdığını belirtmiştir.

Eylem öğrenme yaklaşımından sonra en çok başvurulan değer kazandırma yaklaşımı değer aktarma yaklaşımı olmuştur. Değer aktarma yaklaşımı incelendiğinde öğretmenlerin görseller, hikâyeler, film ve videolar, örnek olaylar, kitap okuma ve veli ziyaretleri ile değer kazandırmaya çalıştıkları ortaya çıkmıştır. Ancak değer kazanımında verilen örneklerdeki çeşitlilik göz önüne alındığında değer aktarma yaklaşımının ağırlıklı olarak kullanıldığı söylenebilir. Değer kazandırmada farklı zamanlarda farklı yaklaşımların işlevsel olabileceği göz önüne alındığında aday öğretmenlerin değer kazandırmada başvurdukları yaklaşımların sınırlı kaldığı söylenebilir. Aşağıda, öğrencilere değerlerin nasıl kazandırdığı ile ilgili olarak aday öğretmen gruplarından elde edilen cevaplardan üç tanesi sunulmuştur:

G4: “Değerler eğitimi ailede başlar. Bu eğitim okulda devam eder. Öğretmen bu eğitim sürecinde rol model olmalıdır. Öğrencilerin istendik davranışlarını pekiştirerek sürekli hale getirmeye çalışıyoruz. Öğretmen bu süreçte tutarlı ve kararlı olmalıdır. Örnek öğrenci profili oluşturup onu sınıfta ön plana çıkarıyoruz. Kıssadan hisselerle değerleri pekiştiriyoruz.”

G5: “Bu değerleri öğretirken öncelikle öğrenciye model olmak gerekir. Değerlerle ilgili pano ve çeşitli etkinlikler hazırlamaktayız. Aile ile işbirliği içinde olarak süreci yürütüyoruz. Doğru davranış sergileyen öğrencileri ödüllendiriyoruz”

G6: “Model olarak, yaparak yaşayarak, günlük hayatımıza yerleştirerek, içselleştirerek, etkinliklerde yer vererek, görsellerle destekleyerek, veliyle işbirliği içine girerek, takım liderinin desteğiyle, paydaşlarla işbirliği içinde öğretiyoruz.”

Aday öğretmen görüşlerine göre, öğrencilere değer kazandırırken aday öğretmenlerin gereksinim duydukları ihtiyaçlar, üç tema altında toplanmıştır. Bu temalar, “çevresel imkânlar, öğrenci ve öğretmen çabası” çabası olarak adlandırılmıştır. Aday öğretmenlerin, öğrencinin değer kazanım sürecinde duydukları ihtiyaçlara ilişkin verdikleri cevaplardan elde edilen kodlar, bu kodların frekans dağılımları ile kodların yer aldıkları temalar Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4'te görüldüğü gibi aday öğretmenlerin öğrencilerin değer kazanım sürecinde duydukları ihtiyaçlar, üç tema altında toplanmıştır.

Tablo 4. Aday Öğretmenlerin Değer Kazanım Sürecindeki İhtiyaçları

Tema	Kod	f
Çevresel İmkânlar	Değer bilinci	1
	Materyal	4
	Teknoloji	1
	Örnek kişiler	1
	Aile desteği	3
	Destekleyici idare	3
	Okul kültürü	2
	Özel ortamlar	4
Öğrenci çabası	Toplumsal kültür	3
	Gayret	3
	İstek	4
Öğretmen çabası	Öğrenci katılımı (fikir)	1
	Zaman	2
	Örnek öğretmen	6
	Öğrenciyi tanıma	1
	İşbirliği	3
	Etkili iletişim	2
	Sabır	2
	Tutarlılık	1
	Faaliyetler	2

Buna göre, “Çevresel imkânlar”a ihtiyaç duyduğunu ifade eden aday öğretmen gruplarından dört tanesi değer kazanımında materyalleri; dört gruptaki öğretmenler de özel ortamları ihtiyaç olarak gördüğünü ifade etmiştir. Üçer gruptaki aday öğretmenler de aile desteğini, destekleyici okul idaresini ve okulun içinde yer aldığı kültürün uygun olmasını ihtiyaç olarak gördüğünü ifade etmiştir. Geriye kalan aday öğretmen gruplarından iki tanesi, uygun okul kültürünü; bir grup değer bilincini; bir grup teknolojik araçları ve bir grup da çevredeki örnek kişileri ihtiyaç olarak gördüğünü belirtmiştir. “Öğretmen çabası”nı ihtiyaç olarak belirten aday öğretmen gruplarından altı tanesi örnek öğretmen modeline ve üç grup da öğrenci ile ilgili bütün paydaşların işbirliğine ihtiyaç duyduğunu ifade etmiştir. Bunun yanında ikişer grup, öğretmenin zamana, etkili iletişim becerisine, sabırlı olmasına ve sınıf içi sınıf dışı faaliyetlerin düzenlenmesine ihtiyaç duyduğunu ifade etmiştir. Ayrıca değer kazanım sürecinde öğretmenin, öğrenciyi tanıması ve öğretmen davranışlarının tutarlı olması da ihtiyaç olarak ifade edilmiştir. “Öğrenci çabası”nı ihtiyaç olarak belirten aday öğretmen gruplarından dört tanesi, öğrencinin istekli olmasını ve çaba sarf etmesini ihtiyaç olarak ifade ederken bir gruptaki aday öğretmenler de öğrencinin sürece aktif olarak katılmasını ihtiyaç olarak ifade etmiştir. Aşağıda, aday öğretmenlerin öğrencilere değerleri kazandırırken nelere ihtiyaç duyduğuna ilişkin verdikleri cevaplardan üç tanesi sunulmuştur:

G7: “Bilinçli bir aile, model olmaya yeterli öğretmen, öğrenci (istekli, özverili, özgüvenli, öğrenilmiş çaresizlikten kurtulmuş, hedefleri olan, kendini değerli gören, grup bilinci olan), ilgili bir idare, araç gereçler (etkileşimli tahtaya uygun filmler, müzikler vb., donanımlı bir okul, okul ve sınıf panoları).”

G8: “İlk olarak bu değerlere tam olarak inanan ve benimseyen bir öğretmen lazımdır. Sonrasında buna inanmak isteyen öğrenci ve onu destekleyen veli lazımdır. Bu değerleri öğretebilmemiz için uygun öğrenme ortamları lazımdır.”

G9: “Öncelikle öğretmen ve öğrencinin her ikisinde yeterli istek olmalıdır. Öğretmenler kurum içerisinde birbirleriyle etkileşim halinde olmalıdır. Öğrenci süreçte aktif olmalı, öğretmen, aile, akran grubu gibi etmenler öğrenciyi pasifize etmemelidir.”

Aday öğretmenlerin öğrencilerin değer kazanımını nasıl tespit ettiklerine ilişkin görüşleri üç temada toplanmıştır. Bu temalar, “değeri ifade etme”, “eylemleri gözleme” ve “paydaş görüşleri” olarak adlandırılmıştır. Öğrencinin değer kazanımını nasıl tespit ettiklerine ilişkin aday öğretmenlerden elde edilen veriler, Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5. Öğrencinin Değer Kazanımını Tespit Etmeye İlişkin Aday Öğretmen Görüşleri

Kategori	Kod	f
Değeri İfade etme	Görüşme	3
	Soru cevap	2
Eylemleri Gözleme	Girdi çıktı kıyaslaması	1
	Ölçekle	2
	Tutum	3
	Davranış değişikliği	6
	İstikrarlı davranış	4
Paydaş Görüşleri	Gözlem	9
	Etkinliklerle	2
	Akran değerlendirmesi	1
	İşbirliğiyle	1
	Okul çalışanlarının görüşleri	2
	Veli görüşleri	2

Tablo 5’te görüldüğü gibi, öğrencinin değer kazanımını tespit etmeye yönelik aday öğretmenler görüşleri üç temada toplanmıştır. Buna göre aday öğretmenlerin, öğrencinin değer kazanımını tespit ederken en çok öğrencinin eylemlerine, sonra öğrencinin değerleri doğru bir şekilde ifade edip etmediğine, son olarak da eğitimle ilgili diğer paydaşların görüşlerine dikkat ettikleri ortaya çıkmıştır. Değer kazanım sürecinde öğrencinin “değeri ifade etme”sine dikkat edeceğini belirten aday öğretmen gruplarından üç tanesi, öğrenci ile görüşerek karar vereceğini ifade ederken, iki grup soru cevap yoluyla değer kazanımını tespit edeceğini ifade etmiştir. Öğrencinin değer kazanımını, öğrencinin “eylemlerini gözleme” yoluyla tespit edeceğini belirten öğretmen gruplarının tamamı öğrenciyi izleyerek, gözlemleyerek; altı grup, öğrencideki davranış değişikliğine bakarak; dört grup, davranış değişikliğini de yeterli izlemeyle davranışta süreklilik ve devamlılığı dikkate alarak; üç grup, öğrencinin gerek olaylara gerekse kişilere karşı tutumlarına dikkat ederek; iki grup, etkinliklere; iki grup da ölçek kullanılarak ve bir grup da öğrencinin okula gelişi ile gidişi arasındaki

gelişimi kıyaslayarak tespit edeceklerini ifade etmiştir. Öğrencinin değer kazanımını “Paydaş görüşleri” ile tespit edeceğini belirten öğretmenlerden iki grup, okul çalışanlarının görüşlerine; bir grup akran değerlendirmesine ve bir grup da veli, öğretmen ve diğer çalışanlarla işbirliğine başvurarak tespit edeceğini ifade etmiştir. Aşağıda, öğrencilerin değer kazanımını tespit etmeye yönelik aday öğretmen gruplarının verdiği cevaplardan üç tanesi sunulmuştur:

G1: “Öğrenciyi izleyerek, birebir görüşme, aile görüşmesi, rehberlik biriminden alınacak bilgi, diğer öğretmen ve idarecilerden alınacak bilgi.”

G4: “Öğrenciyi bir bütün olarak değerlendirip, gözlemlemeliyiz. Sadece okulda değil, okul dışındaki yaşantısını da takip altına almalıyız. Öğrencinin aynı durumlar karşısında hala aynı tepkileri verip vermediğini kontrol etmeliyiz. Gözlem formları tutulmalı. Bu formlar takip edilmeli.”

G7: “Öğrenci ve çevresini gözlemleyerek, öğrenciyi bu durumla karşı karşıya getirme, başkasının yaşadığı duruma verdiği tepkiyle, sosyodrama yaptırarak, değerle ilgili kompozisyon, şiir, vb. yazdırarak.”

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, aday öğretmenlerin öğrencilerin değer kazanım sürecindeki rollerine ilişkin görüşleri dört alt soru kapsamında araştırılmıştır. Aday öğretmen görüşleri çerçevesinde elde edilen bulgulara göre ulaşılan sonuçlar ve öneriler ortaya konulmuştur. Aday öğretmenlerin öğrencinin değer kazanımında 46 tane değer üzerinde durduğu ortaya çıkmıştır. Bu değerler incelendiğinde değerlerin, genel olarak Hayat Bilgisi (TTKB, 2015, s.2), Sosyal Bilgiler (TTKB, 2004, s.86) ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (Din Öğretimi Genel Müdürlüğü (DÖGM), 2010, s.23) dersleri öğretim programlarında yer alan değerler olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak aday öğretmenlerin öğrencilerin değer kazanımında üzerinde durdukları değerler arasında programda yer alan değerler kadar, söz konusu derslerin öğretim programlarında yer almayan değerlerin de olduğu tespit edilmiştir. Örneğin üç dersin de öğretim programında doğrudan öğretilecek değerler arasında olmamasına rağmen “dua ve ibadet, gıybetten uzaklaşma, kul hakkı gözetme, özveri, sempati” gibi değerler de ortaya çıkmıştır. Bu durum; kişisel nitelikler, dini değerler ile bütün derslerde kazandırılması hedeflenen ortak değerlerin birbirinden ayırt edilmemesinden kaynaklanıyor olabilir. Bu açıdan bütün derslerde kazandırılması amaçlanan ortak değerler, aday öğretmenlere hizmet öncesi eğitim sürecinde verilebilir.

Aday öğretmenlerin, öğrencinin değer kazanım sürecinde üzerinde durdukları değerlerden frekansı en yüksek olanlar sırasıyla “saygı, sevgi, dürüstlük, doğruluk, hoşgörü ve sorumluluk” ve frekansı en düşük olan değerler de “ahlaki ve millî değerler, çalışkanlık, demokratik olma, dua ve ibadet, gıybetten uzaklaşma, güler yüzlülük, içtenlik, işbirliği, kul hakkı gözetme,

mahremiyet, özdenetim, özveri, sempati, sosyalleşme, şefkatli olma ve terbiye” olarak ortaya çıkmıştır. Çengelci (2010), öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersinde değerler eğitimi ile ilgili olarak sorumluluk, yardımlaşma ve dayanışmayı öğrendiklerini düşündükleri; saygı, hoşgörü ve yardımseverlik değerlerini günlük yaşamlarına aktarmaya çalıştıklarını tespit etmiştir. Keskin (2008), tüm programlarda ortak olarak vurgu yapılan ana değerlerin dayanışma/yardımlaşma, duyarlılık, bağımsızlık ve sorumluluk olduğunu bulmuştur. Uçar (2009) da ilköğretim sosyal bilgiler programındaki değerlerle ilgili kazanımlara yönelik öğretmenlerin görüşlerini değerlendirmek amacıyla yaptığı çalışmada, “hoşgörü, dürüstlük ve yardımseverlik” değerlerinin ilköğretim Sosyal Bilgiler öğretim programında “orta” düzeyde yer aldığını bulmuştur. Keskin, Öksüz, Gülen ve Yılmaz (2012) ise araştırmaları kapsamında ele aldıkları değerler arasında en düşük düzeyde kazanılan değer “dürüstlük” olduğunu bulmuşlardır. Kuzu (2015) da öğretmenlerin daha çok "iyilikseverlik" ve "evrensellik" kategorilerindeki değerleri öğretmeyi istediğini tespit etmiştir. Dolayısıyla araştırma sonucu bu araştırma sonuçları ile benzerlik göstermiştir.

Aday öğretmenlerin öğrencilere değerleri nasıl kazandırdığına ilişkin görüşleri “değer açıklama”, “değer aktarma”, “değer analizi”, “eylem ve gözlem yoluyla öğrenme” ve “örtük öğrenme” olmak üzere beş temada tespit edilmiştir. Can (2008) da yaptığı çalışmada benzer sonuçlara ulaşmıştır. Araştırmasında öğretmenlerin, değer eğitiminde telkin, model olma, empati kurma ve değer aydınlatması gibi değer kazandırma yollarını etkin bir şekilde kullandıklarını ancak değerler analizi ve ahlaki muhakeme gibi yöntemleri yeterince kullanmadıklarını bulmuştur. Araştırma sonuçlarına benzer sonuçlara Çengelci (2010) ve Eryılmaz (2016) da ulaşmıştır. Çengelci (2010) ilköğretim beşinci sınıf Sosyal Bilgiler dersinde değerler eğitiminde kullanılan yaklaşımların telkin yoluyla değerler eğitimi, soru-yanıt yoluyla değerler eğitimi, değer belirginleştirme yaklaşımı yoluyla değerler eğitimi ve örtük program yoluyla değerler eğitimi olduğunu bulmuştur. Eryılmaz (2016), öğretmenlerin hayat bilgisi dersi değerler eğitimi uygulamalarında telkin, model olma, örnek olay gibi değer kazandırma yollarını etkin bir şekilde kullandıklarını bulmuştur. Ancak bu araştırma sonuçları Baysal’ın (2013) yaptığı araştırma sonuçları ile kısmen benzerlik göstermiştir. Baysal yaptığı çalışmada, öğretmenlerin sosyal bilgiler dersleri değerler eğitimi uygulamalarında en çok ahlaki ikilem yaklaşımını, en az değer analizi yaklaşımını; yöntem ve tekniklerden de en çok örnek olay tekniğini uyguladıklarını bulmuştur. Bu sonuca göre değer eğitimi yaklaşımları arasında yer almasına rağmen aday öğretmenlerin bütüncül ile ahlaki muhakeme yaklaşımlarını kullanmadıkları, değer analizi yaklaşımını ise çok az kullandığı ortaya çıkmıştır. Bu durum, aday öğretmenlerin değer eğitimi yaklaşımları hakkında bilgi sahibi olmamasından veya bilgi sahibi olmasına rağmen yaklaşımları uygulamadıklarını

ortaya koymaktadır. Bu sebeple aday öğretmenlerin hizmet öncesi eğitimde değer öğretimi yaklaşımlarını ve uygulama yöntem tekniklerini öğrenmeleri yararlı olabilir.

Aday öğretmenlerin öğrencinin değer kazanım sürecindeki ihtiyaçları “çevresel imkânlar”, “öğrenci çabası” ve “öğretmen çabası” olarak tespit edilmiştir. Genç, Tutkun ve Çoruk’a (2015) göre bireyler, değer kazanım sürecinde çevrelerindeki “referans grubu” diye bilinen modelleri gözlemlemektedirler. Değer edinim sürecinde çocuklar öncelikle aile bireyleri ve öğretmenlerini model almaktadırlar. Bu açıdan öğretmenler, programdaki değerlerin tümüne öncelikle kendileri sahip olmalı ve bu değerleri tutum ve davranışlarıyla sergilemelidirler. Kuzu (2015) da öğretmenlerin en çok drama, oyun gibi öğrenci merkezli yöntemlere, hikâye, anlatım gibi öğretmen merkezli yöntemlere, hikâye kitapları gibi yazılı materyallere ve görsel materyallere ihtiyaç duyduğunu tespit etmiştir. Aday öğretmen görüşlerine göre aday öğretmenlerin değerler eğitiminde duydukları ihtiyaçlara bakıldığında aday öğretmenlerin değer bilgisine, değer öğretimi yaklaşımları ile değerlerle ilgili yöntem teknik bilgisine ihtiyaç belirtmedikleri ortaya çıkmıştır. Ancak aday öğretmenlerin değerleri çoğunlukla değer aktarma yaklaşımı ile kazandırmaya çalışması göz önüne alındığında değerler eğitimi yaklaşımlarının bir ihtiyaç olduğu ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayı öğretmenlerin hizmet öncesi eğitim sürecinde değerler eğitimi yaklaşımlarını öğrenmeleri yararlı olabilir.

Aday öğretmenlerin, öğrencilerin değer kazanımını tespit etmeye ilişkin görüşleri, öğrencinin “değeri ifade etmesi”, “eylemleri gözleme” ve “paydaş görüşleri” olarak üç tema altında tespit edilmiştir. Benzer sonuç aşağıda belirtilen araştırmalarda da tespit edilmiştir. Çengelci (2010), yaptığı araştırmada değerler eğitiminde kullanılan değerlendirme tekniklerinin gözlem, verilen ödevlerin kontrolü yoluyla yapılan değerlendirme ve öz değerlendirme olduğunu; Eryılmaz (2016), öğretmenlerin değerlendirmede herhangi bir yaklaşım ve yönetime bağlı kalmadıklarını ve ayrıca bu durum hakkında bilgi sahibi olmadıklarını bulmuştur. Kuzu (2015) da öğretmenlerin değerlendirme aşamasında gözlem ve soru cevap yöntemlerinden faydalandığını tespit etmiştir. Can (2008) ise öğretmenlerin değerler eğitimi uygulamalarında gözlem, örnek olay yöntemi, tartışma yöntemi, soru cevap tekniği ve velilerle görüşme yöntemi yardımıyla öğrencilerin değerleri kazanıp kazanmadıklarını tespit ettiklerini bulmuştur. Her ne kadar aday öğretmenler, öğrencinin değer kazanımını tespit ederken öğrencinin eylemlerine dikkat ettiğini belirtmişse de değer kazanım sürecini bilgi kazanım süreci gibi gördükleri söylenebilir. Ancak değerler, duyuşsal olarak öğrenilir. Dolayısıyla bilgi gibi öğretilmesi ve değerlendirilmesi yararlı olmayacaktır. Bu açıdan hizmet öncesi eğitim sürecinde duyuşsal öğrenme kapsamındaki değerlerin kendine özgü değerlendirme yöntemleri üzerinde durulabilir.

KAYNAKÇA

- Akbaş, O. (2008). Değer eğitimi akımlarına genel bir bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, (6)16, 9-27.
- Akbaş, O. (2014). Sosyal bilgilerde değerler ve öğretimi. B. Tay ve A. Öcal (Editörler). *Özel öğretim yöntemleriyle sosyal bilgiler öğretimi* (3. Baskı). (343-369) içinde. Ankara: Pegem Akademi.
- Aydın, M. Z. ve Gürler, Ş. A. (2013). *Okulda değerler eğitimi* (3. Baskı). Ankara: Nobel.
- Bal, U. G. (2004). Çocuklar ve değerler eğitimi. *Çocuk Çocuk Dergisi*, 45, 18-20.
- Balcı, A. (2015). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler* (11. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Baysal, N. (2014). *Ortaokul sosyal bilgiler derslerinde değerler eğitimi uygulamalarının öğretmenler yönüyle değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Niğde.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E.K., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. Ve Demirel, F. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (10. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Can Ö. (2008). *Dördüncü ve beşinci sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni* (2. Baskı). M. Bütün ve S. B. Demir (Çeviri Editörleri) Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Çengelci, T. (2010). *İlköğretim beşinci sınıf sosyal bilgiler dersinde değerler eğitiminin gerçekleştirilmesine ilişkin bir durum çalışması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Çınar, A. (2013). *Değerler felsefesi ve psikolojisi*. Bursa: Emin Yayınları.
- Demircioğlu, İ. H. ve Demircioğlu, E. (2014). Tarih eğitimi ve değerler. R. Turan ve K. Ulusoy (Editörler), *Farklı yönleriyle değerler eğitimi*. (269-285) içinde. Ankara: Pegem Akademi.
- Demirli, C. (2007). *Elektronik portfolyo öğretim sürecinin öğrenen tutumlarına ve öğrenme algularına etkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
- DÖGM (2010). *İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersi (4. 5. 6. 7. Ve 8. Sınıflar) öğretim programı ve kılavuzu*. Ankara: MEB yayınları.
- Elkatmış, M. (2009). Hayat bilgisi öğretiminde değer eğitimi. B. Tay (Editör). *Hayat bilgisi öğretimi*. (335-365) içinde. Ankara: Maya Akademi.
- Eryılmaz, M. A. (2016). *Sınıf öğretmenlerinin üçüncü sınıf hayat bilgisi derslerinde değerler eğitimi*

- uygulamalarına ilişkin görüşleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Genç, S. Z., Tutkun, T. ve Çoruk, A. (2015). Değer ve eğitimi sorunsalı: Sınıf öğretmenlerinin görüşlerine göre durum tespiti. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 11 (2), 374-397.
- Helstead, J. M. and Taylor, M. J. (2000). Learning and teaching about values: A review of recent research. *Cambridge journal of education*, 30(2),169-202.
- Keskin, Y. (2008). *Türkiye’de sosyal bilgiler öğretim programlarında değerler eğitimi: tarihsel gelişim, 1998 ve 2004 programlarının etkililiğinin araştırılması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Keskin, Y., Öksüz, Y., Gelen, İ. ve Yılmaz, H. B. (2012). İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin bazı evrensel değerleri kazanım düzeylerinin karşılaştırılması (Samsun ili örneği). *On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31 (2), 351-374.
- Kuzu, K. (2015). *Okul öncesi öğretmenlerinin değerler eğitimi hakkındaki görüşleri ve bu değerlerin sınıf içi uygulamalara yansımaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- Özen, Y., Güteryüz, K. ve Özen, K. (2012). İlköğretim 1-3 sınıf hayat bilgisi, 4-5 sosyal bilgiler dersindeki değerler ve değerler eğitiminin incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 4, 277-286.
- TTKB (2004). *Sosyal bilgiler dersi (4. 5. sınıflar) öğretim programı ve kılavuzu*. Ankara: MEB yayınları.
- TTKB (2015). *İlkokul hayat bilgisi dersi (1. 2. Ve 3. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: MEB yayınları.
- Uçar S. (2009). *Sosyal bilgiler programındaki değerlerle ilgili kazanımlara yönelik öğretmen görüşlerinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Ulusoy, K. ve Arslan, A. (2014). Değerli bir kavram olarak değer ve değerler eğitimi. R. Turan ve K. Ulusoy (Editörler), *Farklı yönleriyle değerler eğitimi*. (1-16) içinde. Ankara: Pegem Akademi.
- Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2015). *Değerler eğitimi* (3. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Uzunkol, T. (2014). Hayat bilgisi öğretiminde değerler eğitimi - II. R. Turan, A. M. Sünbül ve H. Akdağ (Editörler), *Sınıf öğretmenleri ve adayları için hayat bilgisi eğitimi*. (127-158) içinde. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yazar, T. (2014). Toplumsal yaşam ve değerler. R. Turan ve K. Ulusoy (Editörler), *Farklı yönleriyle değerler eğitimi*. (95-114) içinde. Ankara: Pegem Akademi.
- Yazıcı, K. (2006). Değerler eğitimine genel bir bakış. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 19, 499-522.
- Yıldırım, A. Ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (9. Baskı). Ankara: Seçkin.
- Yılmaz, M. (2013). *Değerler eğitimi ve okul etkinlikleri*. İstanbul: Dem Yayınları.